

Експертно оценяване на приоритетите и проблемите в дейността на организациите на производителите

Доц. д-р СТЕЛА ТОДОРОВА
Гл. ас. д-р ЕМИЛИЯ РАНЧЕВА
Аграрен университет - Пловдив
E-mail: stelatodorova_au@hotmail.com

Резюме: Необходимостта от по-силна конкурентна позиция на селскостопанските производители в България доведе до изграждане на организациите на производителите като един начин за преодоляване на бариерата за реализация на тяхната продукция. Целта на тази статия е да разгледа организациите на производителите в сектор „Плодове и зеленчуци“ в България и на тази основа да изследва тяхната дейност, да се оцени значимостта на факторите (приоритетите) за присъединяване на земеделските производители към организациите на производителите (ОП) на плодове и зеленчуци в страната, както и на проблемите на колективната търговска дейност. В настоящата разработка се разглеждат основните фактори за ангажирането им в колективна дейност по отношение реализацията на продукцията, както и проблемите, довели до тяхното разпадане, след доброто им стартово начало.

Анкетираните производители оцениха значимостта на факторите, определящи членството им в ОП с помощта на рангова скала. Съгласуваността на събраните оценки се оцени чрез коефициента на вариация и чрез коефициента на конкордация. Значимостта се измери чрез коефициента на рангова корелация.

Изследването показва, че се обособява една активна, хомогенна група от оценки с висока степен на съгласуваност, а мненията на останалите, които са 15-20%, се различават значително. В този случай се смята, че оценките на малцинството от анкетираните, които съществено се различават, са резултат от по-ниската им компетентност и могат да не се вземат под внимание.

Стойностите на коефициента на вариация се изменят в интервала от 9,452% до 55,773%, което показва значителна вариация в мненията

по отделни фактори, т. е. липса на съгласуваност. При подреждането на факторите по важност анкетираните са се ръководили от различни критерии. С приоритетно значение за анкетираните са факторите: подобряване на икономическото състояние в дългосрочна перспектива и възможности за прилагане на по-добри технологии на производство.

Съществени за производителите са трудностите по отношение постигането на необходимото качество на продукцията, общата работа с други хора (липса на доверие), необходимостта от въвеждане на технологичен режим. Пресметнатата стойност на коефициента на конкордация е 0,091 и показва ниска степен на съгласуваност. Емпиричната характеристика $\chi^2 = 31,122$ надвишава теоретичната, което е индикатор за неслучаен характер на несъгласуваността сред анкетираните. Стойностите на коефициента на вариация се изменят в границите от 28,419% до 54,525%, което отново показва несъгласуваност в мненията. Обобщените оценки определят приоритетна значимост на проблемите: липса на сигурност за ползите от членството и липса на сигурност за успех.

Направените заключения потвърждават необходимостта от по-нататъшно ускоряване на изграждането на организациите на производители. От една страна, по отношение на техните интегрирани действия на пазара, селскостопанските производители извличат различни ползи, които не могат да бъдат получени в случай на липса на координация. От друга страна, българските селскостопански производители не са в състояние да преодолеят много психологически бариери - резултат от техния предишен опит при социалистическия тип кооперативни стопанства.

Ключови думи: организациите на селскостопанските производители, производители на плодове и зеленчуци, значимост на факторите, коефициент на конкордация, коефициент на вариация

Увод

През 1995 г. българинът е консумирал 41 kg пресни плодове годишно, докато през 2006 г. консумацията намалява на 38 kg. Препоръките на Световната здравна организация са 146 kg годишно потребление на плодове и зеленчуци на човек. Тези факти и обстоятелството, че потребителите предпочитат плодовете и зеленчуците на родните производители, стига те да са качествени и цено-

во конкурентни, показват, че производството на плодове и зеленчуци в Р България има сериозен потенциал за развитие.

На настоящия етап площите със зеленчуци заемат около 2,2-2,4% от използваната земеделска площ на страната, а тези с овощни насаждения - съответно 1,3-1,4%. През последните години се наблюдава намаление на реколтираните площи (напр. с 19% са намалели площите, заети със зеленчуци, спрямо съответните площи през 2006 г.). В овощарството намалението е свързано с изкореняване на насажденията с изтекъл амортизационен срок и незначителен размер на новосъздадените насаждения, които встъпват в плододаване, но не осигуряват възпроизводство.

За потенциалните възможности на страната средните добиви, при всички зеленчукови и овощни култури, са относително ниски, но в известна степен са балансирани по отношение на умерените вложения. Целта е да се задържи себестойността на продукцията на равнище по-ниско от цените на реализация. При съществуващото ниско ниво на агротехника произведеното количество зеленчуци и плодове е силно зависимо от климатичните условия. Следователно рискът при отглеждането на тези култури е по-голям в сравнение с този при останалите полски култури, поради което производството се нуждае от максимална защита.

Съществена причина за намаляване на обема на продукцията от зеленчуци и плодове е намаляването на реколтираните площи, което се дължи както на неблагоприятни климатични условия, така и на факта, че преобладаващите производствени стопанства са сравнително дребни (с изключение на оранжерийното производство). С посочените обстоятелства са свързани по-ниските добиви, намалената конкурентоспособност и демотивация на производителите, както и липсата на предварително проведени маркетингови проучвания и сключени договори за реализация на продукцията. Земеделските стопани търсят реализация на вече произведената продукция, подложени на силната конкуренция на пазара.

Целта на настоящото изследване е да се оцени значимостта на факторите (приоритетите) за присъединяване на земеделските производители към организациите на производителите (ОП) на плодове и зеленчуци в страната, както и на проблемите на колективната търговска дейност.

В разработката са показани резултатите от проведената анкета и от извършената проверка за степента на съгласуваност на мненията на 57

земеделски стопани относно пазарните, финансовите и икономически фактори и проблемите на обединяването им в обща организация.

Организации на производителите: същност и цели

Неблагоприятната организационно-стопанска структура в зеленчукопроизводството и плодощиповото, която се представлява от голям брой дребни стопанства, значителна част от които с полунатурален характер, не отговаря на изискванията за подпомагане чрез директните плащания на единица площ (СЕПП). Необходимостта от обединяване на дребните производители в тези сектори е очевидна. Такава възможност предлагат ОП, които са реален фактор за успеха на своите членове и са обект на подпомагане от страна на ЕС.

При дефинирането на организациите на производителите ще обърнем внимание на три определящи характеристики по отношение на тяхната цел, структура и основна дейност.

Организацията на производителите е селски бизнес, собственост на производители, контролирана от самите тях, която се занимава с колективна търговска дейност. За да оцелеят в дългосрочна перспектива, ОП трябва да осигуряват реални ползи за своите членове и да покриват разходите си от техните бизнес доходи.

Обединяването на производителите в ОП дава възможност да се произвеждат и предлагат по-големи количества продукция от един вид и сорт, като по този начин се постига по-добра пазарна цена, по-гъвкаво се реагира на пазара, намаляват се производствените разходи и се подобрява качеството на продукцията. Организациите дават възможност за по-добра реализация и по-добър пазар на произведените от техните членове продукти, което трудно може да осъществи индивидуалният производител.

Когато се говори за организации на производителите, е необходимо да се посочи следното:

Първо: Организациите на производителите не могат да заемат незапълнените както от държавата, така и от частния сектор, след либерализацията на пазара, ниши в пазара на селскостопански услуги. Те могат да стеснят тези ниши и да направят по-лесен и евтин начина, по който държавата и други играчи предоставят услуги на дребните производители.

Второ: Организациите на производителите обикновено отразяват социалните условия, в

които функционират, и следователно могат да изключват маргинализирани групи от участие или от заемане на отговорни длъжности в тях. Следователно организациите на производителите могат да осигурят ограничени ползи за по-бедните производители.

Трето: Съществуват важни закони, икономически или политически проблеми, които възпрепятстват успешното функциониране на организациите на производителите. Ако на тези проблеми не се обърне внимание в начален етап, то инвестирането на значителни ресурси за подпомагане на организациите на производителите се оказва напълно безсмислено: например, ако законодателството в една страна не осигурява подходяща законова рамка.

Законодателна рамка и изисквания за функциониране на организациите на производителите

Предпоставка за учредяването на организация на производители е наличието на земеделски производители от даден сектор, с идея и желание за нейното създаване. Основните изисквания за легитимния ѝ характер са свързани с:

- Минимален брой на членовете – седем;
- Минимален период за членство - поне една година;
- Обем на годишната продукция - не по-малък от 200 000 лв.;
- Уставът и правилникът за работа да гарантират възможността членовете да упражняват демократичен контрол върху дейността на организацията и да предвиждат финансовото им участие в оперативен фонд.

Организацията на производители на плодове и зеленчуци се легализира със заповед на министъра на земеделието и храните.

Организации на производители могат да бъдат: кооперации по смисъла на Закона за кооперациите, събирателни дружества или ООД по смисъла на Търговския закон. Акционерни дружества, регистрирани като общи партньорства, или ООД по Търговския закон, или кооперации, с изключение на кооперативни съюзи, регистрирани по член 54, параграф 3 от Закона за кооперациите, могат да кандидатстват за признаване. Членовете на Организациите на производители могат да бъдат физически лица или еднолични търговци, регистрирани по Наредба №3 от 1999 г. за съставяне и поддържане на регистъра на земеделските производители.

Нормативният ред, регулиращ възможностите за съществуване на организация на производители в сектор „Плодове и зеленчуци”, се определя от изискванията на *Европейската нормативна база*. Основните регламенти на ЕС по отношение на Организациите на производителите са:

- Регламент (ЕО) №1234/2007 на Съвета от 14 април 2008 г. за изменение на регламент (ЕО) №123482007 за установяване на обща организация на селскостопанските пазари и относно специфични разпоредби за някои земеделски продукти (Общ регламент на ООП).

- Регламент (ЕО) №1580/2007 на Комисията от 21 декември 2007 г. за определяне на правила за прилагане на Регламент (ЕО) №2200/96, (ЕО) №2201/96 и (ЕО) №1182/2007.

Националната нормативна база добавя следните закони изисквания:

- Закон за прилагане на Общите организации на пазарите на земеделски продукти в ЕС, ДВ бр. 96/2006 г., изм. и доп. ДВ, бр. 16 от 15.02.2008 г.;

- Наредба №11 от 15.05.2007 г. за условията и реда за признаване на организации на производители на плодове и зеленчуци и на техните асоциации, и за условията и реда за одобряване и изменение на одобрените операционни програми, ДВ, бр. 42 от 29.05.2007 г.

Въз основа на посоченото могат да се разграничат следните периоди в развитието на нормативната уредба и практическата ѝ реализация:

- До 2001 г. - Отличителна особеност на периода е създаването на законодателната основа на организациите на производителите и административните структури за признаването им.

- Периодът 2002-2006 г. се свързва със създаване на разпоредби за отпускане на помощи за производство и изисквания за качество на суровините и преработената продукция.

- След 1.01.2007 г. - През този период организациите на производителите се развиват в две направления: Организации на производителите в сектор „Плодове и зеленчуци” (Наредба №11) и организации на производителите по ПРСР (Мярка 142 „Създаване на организации на производители”).

До началото на 2010 г. за легитимни в страната са признати девет организации на производители на плодове и зеленчуци: една за плодове, три за плодове и зеленчуци и пет за зеленчуци.

През 2010 г., поради несъответствие с утвърдените критерии, със заповед на министъра на земеделието и храните е преустановено функцио-

нирането на три организации на производителите (една организация на производители на плодове и зеленчуци и две организации на производители на зеленчуци).

В настоящия момент в Р България е призната легитимността на следните организации на производители на плодове и зеленчуци: ООД „Булко“ със седалище София; кооперация „Зеленчуков рай“ със седалище гр. Каварна; ООД „Шабленски пипер“ със седалище гр. Шабла; ООД „Тракия Вали“ със седалище с. Шишманци, област Пловдив; ООД „Компакт фрут“ със седалище гр. Търговище. От 2011 г. ООД „Българска праскова“ със седалище гр. Сливен не съществува - поради невъзможността организацията да изпълни критерия за 200 000 лв. оборот.

Методика на изследването

Обект на изследването е ОП „Българска праскова“ със седалище гр. Сливен, а статистически единици, в ролята на експерти, са 57 земеделски производители, членове на организацията.

Оценени са силните страни и проблемите на ОП, като са идентифицирани по 7 фактора (проблеми) според вида на изследвания признак.

Методиката на проведеното изследване включва следните етапи: анализ на проблема, разработване на анкета, анкетиране на земеделските производители, обработване на анкетите и анализ на резултатите.

При разработване на анкетата е използван методът на експертното оценяване на проблеми чрез ранжиране по определени правила. Съгласно този метод, множество от n фактори трябва да бъдат подредени, като на всеки се присвои ранг.

Необходимата оценъчна информация е получена чрез рангови експертни оценки въз основа на изявеното от анкетираните предпочитание към един пред друг фактор, от гледна точка на изучавания признак. Предпочитанието се изразява от m анкетираните земеделски производители във вид на естествени числа (рангове), присвоени на отделните фактори. Ранговете са само символи, показващи положението на всеки фактор в реда от предпочитания, относно другите фактори.

По отношение степента на влиянието на факторите бяха предоставени пет възможности за избор: 1 - Изобщо не е вярно; 2 - В малка степен вярно; 3 - Донякъде вярно; 4 - В голяма степен вярно; 5 - Напълно вярно. Присъждането на рангове се извършва по правилото: "Изобщо не е вярно" - получава ранг едно, следващата въз-

можност – ранг две, и т. н..

Обектът е оценен по приетата рангова скала чрез обобщаване мнението на анкетираните. Интервюто е проведено през ноември 2010 г., а в анкетната карта преобладават въпроси от затворен тип.

Като основни характеристики на груповото оценяване в настоящата разработка се прилагат обобщена оценка на съвкупностното мнение за оценявания обект и съгласуваност на мненията на анкетираните. Предложеният алгоритъм не замества методите на кластерен и факторен анализ, но позволява да се оцени степента на хомогенност на съвкупността или на отделни групи (подсъвкупности).

В специализираната литература са представени редица изследвания по въпроси, свързани с членството на земеделските производители в ОП. Общ недостатък на голяма част от изследванията, основани на експертна информация, е липсата на проверка за съгласуваност на мненията на земеделските стопани.

Определянето на степента на съгласуваност чрез индивидуално изразяване на мнение е свързано със селективно подреждане на факторите по степен на влияние. За оценка на съгласуваността (еднаквостта при оценяването), в зависимост от броя на анкетираните, информацията, с която се разполага, и други предпоставки, на практика се прилагат различни методи: коефициент на консенсус, коефициент на вариация, коефициент на корелация, коефициент на конкордация и др.

Коефициентът на консенсус посочва колективното съгласие по отношение на заеманата челна позиция.

Общ недостатък на коефициентите на рангова корелация на Спирман и на Кендал е, че показват степента на сходство между две ранжирания (оценката се прави по двойки), т. е. сравняват се мненията само на двама анкетираните.

В настоящето изследване е използван един от възможните подходи за решаване на подобни проблеми, а именно коефициентът на конкордация (съгласуваност). Коефициентът на конкордация, предложен от Кендал, характеризира степента на съгласуваност на мненията на всички анкетираните, относно възможностите за избор на формулираните причини. Реалната стойност на величината на коефициента се обуславя от степента на разсейване в ранжираните оценки за отделните фактори.

При наличие на съвпадащи рангове, при отделните анкетираните, пресмятането на коефициента

на конкордация се извършва по следната модифицирана формула:

$$W = \frac{12 \sum_{i=1}^n d_i^2}{m^2(n^3 - n) - m \sum_{j=1}^m T_j} \quad (1)$$

където:

$$\sum_{j=1}^m T_j = \frac{1}{12} \sum_{j=1}^m (t_j^3 - t_j)$$

T_j - коригиращ коефициент
 t_j - брой на повторенията на всеки ранг в реда
 n - брой на факторите
 r_{ij} - ранг от i -тия анкетиран на j -тия фактор
 m - брой на анкетираните
 t_j - брой на еднаквите рангове от i -тия анкетиран на j -тия фактор
 $\sum d_i^2$ - сума от квадратите на разликите между сумата на ранговете по фактори и средната сума на ранговете, пресметната по формулата:

$$d_i^2 = \left[\sum_{i=1}^m r_{ij} - \frac{1}{2} m(n+1) \right]^2 \quad (2)$$

Величината на W се изменя в границите от 0 до 1, като при $W = 1$ е налице пълно съвпадение на ранжираните мнения. Стойност на величината на W , равна на нула, се интерпретира като пълна липса на съгласуваност в мненията. Стойности на W между 0,6 и 0,8 характеризират значителна съгласуваност в мненията на експертите по разглеждания проблем. Ако $W < 0,6$, се приема, че отговорите на анкетираните отразяват влиянието на допълнителни фактори, които при анализа на резултатите е необходимо да се вземат под внимание.

За оценка на статистическата значимост на коефициента на конкордация, при брой на факторите $n \geq 7$, се прилага χ^2 -критерия на Пирсън. Емпиричната характеристика, $\chi^2 = m(n-1)W$ се сравнява с табличната за степени на свобода: $df = n - 1$ и съответно ниво на значимост. Коефициентът на конкордация се приема за значимо различен от нула, ако емпиричната характеристика попада в критичната област: $\chi^2 > \chi_{табл.}^2$. В такъв случай, разкритата степен на съгласуваност сред анкетираните производители има неслучаен, обективен характер.

Пресмятането на обща групова оценка (сумарното ранжиране) се извършва на основата на

сумата от ранговете, които са получили разглежданите фактори, като на първо място е факторът, за който тази сума е най-малка.

Методът може да се прилага във всички случаи, когато индивидуалните експертни оценки са дадени чрез ранжиране. Освен това той има и друго предимство - дава възможност за количествена оценка на ранжираните фактори. За тази цел обикновено се използва коефициентът на относително ранжиране, който е равен на отношението на сумата от ранговете на отделния фактор и общата сума от ранговете за всички фактори:

$$R = \frac{a_{ij}}{\sum_i \sum_j a_{ij}}$$

Пресметнатите по този начин коефициенти са нормирани, т. е. $\sum R_j = 1$.

За количествена оценка на значимостта на факторите може да се използва и коефициентът на рангова корелация (коефициент на тежест на факторите) във вида:

$$R^* = \frac{\min a_{ij}}{\sum a_{ij}}$$

Той е равен на отношението на сумата от ранговете на фактора, класиран на първо място (за него тази сума е минимална), и сумата от ранговете на разглеждания фактор. Ясно е, че оценката на фактора, класиран на първо място, ще е равна на 1, а на останалите - по-малки от нея.

Анализ на резултатите

Анкетираните производители оцениха значимостта на факторите, определящи членството им в ОП, с помощта на рангова скала. Съгласуваността на събраните оценки се оцени чрез коефициента на вариация и чрез коефициента на конкордация. Значимостта се измери чрез коефициента на рангова корелация. Резултатите от направеното проучване са представени в табл. 1.

Анкетираните посочват проблемите, свързани с намирането на пазари за произведената продукция и елиминирането на прекупвачи в съществуващите дистрибуторски канали, като фактори, които са от съществено значение за присъединяването им към ОП.

Пресметнатият коефициент на конкордация по формула (1) е равен на 0,10. Той показва ниска степен на съгласуваност между оценките. Емпиричната характеристика, равна на $\chi^2 = 34,2$, е по-голяма от теоретичната, при нива на значимост $\alpha = 0,01$ и $\alpha = 0,05$

Таблица 1
Table 1

Средни рангове, вариация и коефициент на рангова корелация на факторите
Average ranks, variation and coefficient of rank correlation of the factors

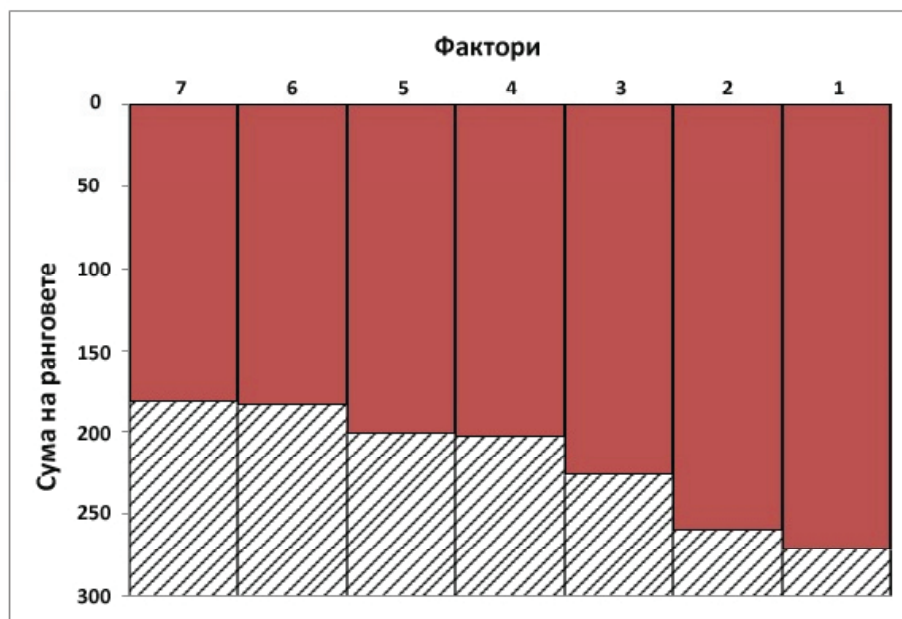
№	Фактори Factors	Средни рангове Average ranks	Вариация (%) Variation (%)	Коефициент на рангова корелация (R*) Coefficient of rank correlation (R*)	Обща групова оценка General group assessment
1	Намаляване на проблемите при намиране на пазари	4,789	9,452	0,670	7
2	Елиминирани на посредници	4,579	21,023	0,701	6
3	Снижаване на производствените разходи	3,982	38,113	0,806	5
4	Решаване на проблемите, свързани с малкия обем на произведената продукция	3,579	50,079	0,897	4
5	По-добър достъп до информация	3,544	46,563	0,906	3
6	Възможности за прилагане на по-добри технологии на производство	3,246	52,926	0,989	2
7	Подобряване на икономическото състояние в дългосрочна перспектива	3,211	55,753	1,000	1

($\chi_{0,01}^2 = 16,8119$) и ($\chi_{0,05}^2 = 12,5916$), поради което се приема, че разкритата ниска степен на съгласуваност между оценките има неслучаен характер.

Изследването показва, че се обособява една

активна, хомогенна група от оценки с висока степен на съгласуваност, а мненията на останалите, които са 15-20%, се различават значително. В този случай се смята, че оценките на малцинството от анкетираните, които съществено се различават, са

Фиг. 1
Fig. 1

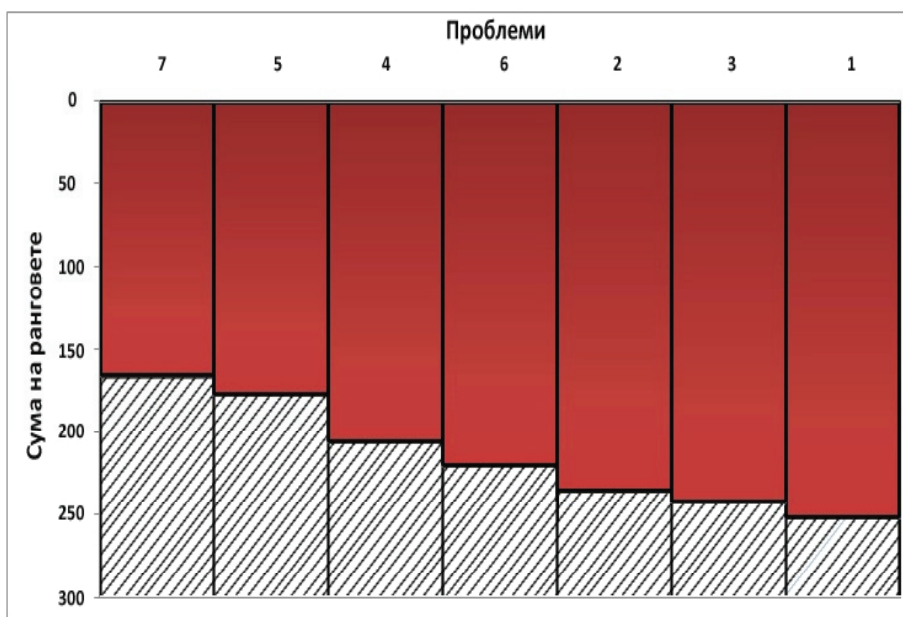
Диаграма на ранговете
Ranks diagram

Таблица 2
Table 2

Средни рангове, вариация и коефициент на рангова корелация на проблемите на ОП
Average ranks, variation and coefficient of rank correlation of the problems of The POs (producer organizations)

№	Проблеми Problems	Средни рангове Average ranks	Вариация (%) Variation (%)	Коефициент на рангова корелация Coefficient of rank correlation	Обща групова оценка General group assessment
1	Трудности при постигане на едно и също качество на продукцията	4,404	28,419	0,657	7
2	Необходимост от работа с непознати хора (липса на доверие)	4,228	36,889	0,685	6
3	Необходимост от въвеждане на определени технологии	4,105	38,914	0,705	5
4	Ограничена информация за европейските изисквания	3,842	44,968	0,753	4
5	Липса на сигурност за успех	3,596	54,525	0,805	3
6	Ограничени финансови възможности	3,088	49,316	0,938	2
7	Липса на сигурност за ползите от членството	2,894	49,073	1,000	1

Фиг. 2
Fig. 2

Диаграма на ранговете
Ranks diagram

резултат от по-ниската им компетентност и могат да не се вземат под внимание.

Стойностите на коефициента на вариация се изменят в интервала от 9,452% до 55,773%, ко-

ето показва значителна вариация в мненията по отделни фактори, т. е. липса на съгласуваност. При подреждането на факторите по важност анкетираните са се ръководили от различни кри-

терии. Възможно е и тяхната компетентност да е с различна степен.

Оценките на анкетиранияте, относно относителната важност на факторите за членството им в ОП, са посочени в колона 5 на табл. 1. С приоритетно значение за анкетиранияте са факторите: подобряване на икономическото състояние в дългосрочна перспектива и възможности за прилагане на по-добри технологии на производство.

Степента на влияние на факторите, оценена по величината на сумата на ранговете, е представена на диаграмата на ранговете (фиг. 1).

От диаграмата се вижда, че степента на влияние на факторите е равномерно и монотонно намаляваща, от което може да се направи извод, че при по-нататъшни изследвания е необходимо да се включат всички разгледани фактори.

Оценките на анкетиранияте за важността на проблемите, свързани с членството им в ОП, са отразени в табл. 2.

Съществени за производителите са трудностите по отношение постигането на необходимото качество на продукцията, общата работа с други хора (липса на доверие), необходимостта от въвеждане на технологичен режим.

Пресметнатата стойност на коефициента на конкорданция е 0,091 и показва ниска степен на съгласуваност. Емпиричната характеристика $\chi^2 = 31,122$ надвишава теоретичната, което е индикатор за неслучаен характер на несъгласуваността сред анкетиранияте. Стойностите на коефициента на вариация се изменят в границите от 28,419% до 54,525%, което отново показва несъгласуваност в мненията.

Обобщените оценки определят приоритетна значимост на проблемите: липса на сигурност за ползите от членството и липса на сигурност за успех (фиг. 2).

Заклучение

Внедряването на новите начини на стопанисване в началото на 90-те години на миналия век, основани на пазарните принципи на покупко-продажба, предизвика влошаване на икономическия климат и свиване на пазара на селскостопанска продукция. Това причини ликвидация на много предприятия и организации, които се занимаваха с реализация на произведената селскостопанска продукция, което на практика означава загуба на пазара. Неконтролируемият внос на селскостопански продукти от чужбина предизвика сериозна конкуренция на местното производство. Създа-

лите се проблеми в продажбите се съчетават с увеличение на изискванията към качеството на селскостопанските продукти. Възникващите по това време нови организации, занимаващи се с изкупуването и преработката на селскостопански продукти, се възползваха от липсата на организация и слаби пазарни позиции на дребния селскостопански производител. В търсенето на алтернатива на добре организиранияте прекупвачи, които реализират продукцията им, индивидуалните производители достигнаха до идеята за обединяване в организации на производители. В настоящата разработка се разглеждат основните фактори за ангажирането им в колективна дейност по отношение реализацията на продукцията, както и проблемите, довели до тяхното разпадане, след доброто им стартово начало.

ЛИТЕРАТУРА

- Бешелев, С. Д., Ф. Г. Гурвич.** 1980. Математико-статистическите методи експертных оценок, Статистика.
- Curwin, J., R. Staler.** 1991. Quantitative Methods for Business Decisions, Chapman & Hall, London.
- Millns, J.** 2006. Promoting Farmer Entrepreneurship through Producer Organizations in Central and Eastern Europe, Rome.
- Penrose-Buckley, C.** 2007. Producer Organisations: A Guide to Developing Collective Rural Enterprises, Oxfam Skills and Practice.

Expert evaluation of the priorities and problems in the activity of the producer organizations

S. TODOROVA, E. RANCHEVA
Agrarian University - Plovdiv

(Summary)

The need of stronger competitive positions of agri-producers in Bulgaria has led to the establishment of agri-producer organizations, a way to overcome the barrier of agricultural production marketing. The object of this article is to view the production organizations in the "Fruit and Vegetables" sector in Bulgaria and on the basis of investigating their activity to evaluate the significance of the factors (priorities) to incorporate agri-producers to the organization of producers (POs) of Fruit and Vegetables in the country, as well as the problems of the collective trade activity. In the current article the basic factors are examined concerning their inclusion in collective activity in relevance to production realization, as well as the problems that lead to their disintegration

after their good start.

The interviewed producers evaluated the significance of the factors defining their membership in POs with the assistance of ranking scale. The coherence of the gathered assessments is evaluated with the help of the coefficient of variation and with the assistance of the coefficient of concordance. The significance is measured by rank correlation coefficient.

The study shows that an active, homogenous group of evaluations with high ratio of coherence is formed, and the rest of the opinions, which are about 15-20% are significantly diversified. In this case it is noted, that the evaluations of the minority of the interviewed, which are much diversified, are as a result of their lesser competence and can be ignored.

The values of the coefficient of variation are interchange in the range of 9.452% to 55.773%, which shows significant variation in the opinions for the separate factors, in other words – lack of coherence. Arranging the factors in accordance to their significance, the interviewed are led by different criteria. With high priority for the interviewed are the following factors: improvement of the economical state in long term perspective and option for integrating better production technology.

With essential significance for the producers are the

difficulties in relevance to achieving the needed quality of production, the co-ordination with other people (lack of confidence), the necessity of implementing technological regime/administration. The calculated value of the coefficient of concordance is 0.091 and shows low rate of agreement. The computed value of the test statistic $\chi^2 = 31.122$ surpasses the critical point for $\alpha=0.01$ and $\alpha=0.05$, which is an indicator of non-random character in the lack of agreement among the interviewed. The values of the coefficient of variation change in the range from 28.419% to 54.525%, which again shows lack of agreement in the opinions. The generalized evaluations define priority significance of the problems: lack of security in the benefits of the membership and lack of confidence of success.

The examination findings substantiated the need of urging forward the idea of setting up producer organizations. On one hand, due to their integrated actions in marketing, agri-producers obtained different benefits that were not likely to be achieved in case of lacking coordination. On the other hand, Bulgarian agri-producers were able to overcome many psychological barriers resulting from their former experience in the ex-socialist type cooperative farms.

Key words: agri-producer organizations, fruit and vegetable producers, significance of the factors, coefficient of concordance, coefficient of variation

Статията е постъпила в редакцията на 31.X.2011 г.